

Intiaanit ovat edelleen keskuudessamme

■ RAINER SMEDMAN

Rani-Henrik Andersson ja Markku Henriksson: *Intiaanit – Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen historia*. Gaudeamus 2010.

”Jokaisella suomalaisella on jonkinlainen mielikuva Pohjois-Amerikan intiaaneista. Useimmiten se lienee sarjakuvien ja elokuvien pohjalta noussut romanttinen näkemys uljaisista ja sotaisista, jopa verenhimoisista ’punanahoista’, jotka liikkuvat ratsain tai kanooteilla, asuvat tiipiissä, jonka edessä seisoo toteemipaalu, metsästävät biisoneita, ottavat päänahkoja, polttavat valkoisten uudisasukkaiden taloja tai hyökkäilevät vankkurikaravaanien kimppuun.”

Näin alkaa juuri ilmestynyt uusin suomenkielinen tietoteos *Intiaanit – Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen historia*.

Useimmiten intiaanit mielletään virheellisesti yhdeksi kokonaisuudeksi, eikä tiedosteta, että Pohjois-Amerikan mantereella Kristoffer Kolumbuksen harha-retkien aikoihin eli noin 10–12 miljoonaa, satoihin eri heimoihin jakautuneena ja satoja eri kieliä puhuvia intiaaneja – ihmisiä, kuten valloittajansa. Tämä asia onkin dosentti Rani-Henrik Anderssonin ja professori Markku Henrikssonin kirjoittaman teoksen punainen lanka, joka kulkee koko laajan teoksen läpi: Intiaanit ovat ja ovat aina olleet ihmisiä kaikkine inhimillisine hyveineen ja heikkouksineen, niin kuin euroamerikkalaiset valloittajansa.

Kirjeessään kuningatar Isabelalle Kolumbus ylistää tapaamiaan taino-intiaaneja ”Jumalan lapsiksi” (niños de Dios), josta myöhemmin muotoutui ”in Dios” – intiaa-

nit. Kuten tekijät mainitsevat, joku on jossain vaiheessa kirjoittanut sanat yhteen kuvitellen Kolumbuksen tarkoittavan intialaisia. Näin syntyi termi ”indios” – intiaanit (s. 16). Vuoden 2007 jälkeen kaikkia Yhdysvaltain alkuperäiskansojen edustajia kutsutaan intiaaneiksi.

Anders Chydeniuksesta nykypäivään

Ensimmäinen Suomessa ilmestynyt alkuperäiskansojen yleisesitys intiaanien historiasta on vuonna 1894 julkaistu Alexandra Gripenbergin teos *Punainen kansa* (1894), joka käsittelee pääasiassa historiallisia tapahtumia. Intiaanien kulttuurit ja uskonnot jäävät vähälle maininnalle. Teos on esimerkki aikansa käsityksestä intiaaneista häviävänä rotuna.

Neljä vuosikymmentä kului ennen kuin seuraava yleisesitys, Eirik Hornborgin julkaisema *Indianer, En folkstams kamp och undergång* (1936), ilmestyi. Siinä tekijä käsittelee intiaanikulttuureja ja intiaanien historiaa eri teemojen kautta. Laajemmin tunnettu intiaanien historiaa ja euroamerikkalaisten kohtaamista kuvaava teos on toimittaja Tapio Hiisivaaran *Intiaanit tulevat* (1950).

Vajaat kolmekymmentä vuotta myöhemmin professori Reino Kerolta ilmestyi teos *Intiaanien Amerikka* (1986). Teos etenee teemoittain ja käsittelee pääosin Etelä- ja Keski-Amerikan intiaanien historiaa, vain kolmannes siitä kertoo Pohjois-Amerikan (Yhdysvaltain) alueen intiaanikansojen historiaa. Samana vuonna ilmestyi Markku Henrikssonin teos *Alkuperäiset amerikkalaiset. Yhdysvaltain alueen intiaanien, inuitien ja aleutien historia*, joka keskittyi pääosin

eurooppalaisten ja euroamerikkalaisten ekspansioon ja sen vaikutuksiin.

Poikkeuksena näiden historiapiirteiden teosten rinnalla ovat professori Pentti Virrankosken *Pohjois-Amerikan intiaanit. Rio Granden pohjoispuolella asuneiden intiaanien kulttuuri ja historia* (1977) ja sen lähes kaksi vuosikymmentä myöhemmin julkaistu hieman laajennettu laitos, *Yhdysvaltain ja Kanadan intiaanit. Intiaanikansojen kulttuuri ja historia Rio Grandelta Yukonjoelle* (1994). Pääpaino tässä lähinnä käsikirjaksi luokiteltavassa teoksessa on edelleen historiallinen, mutta se sisältää myös näkökulman intiaanikulttuurin monimuotoisuuteen.

Pohjois-Amerikan alkuperäiskansoja käsittelevän tiedon "päivitys"

Uusin tietoteos intiaaneista poikkeaa aiemmin ilmestyneistä nimenomaan lähestymistapansa puolesta: Jotta ymmärtäisimme alkuperäiskansojen historian niin kuin se on todellisuudessa tapahtunut, on ymmärrettävä historian toimijoiden, intiaanien, näkökulmat, kulttuurit ja maailmankuva. Tässä etnohistorioitsija ja valtiotieteilijä ovat onnistuneet erinomaisesti samoin kuin myös hyödyntäessään eri tieteenalojen viimeisimpiä tutkimustuloksia. Heidän laaja yhteistyönsä merkittävimpien intiaanitutkijoiden kanssa sekä yhteiset matkat Yhdysvaltain ja Kanadan alueilla ovat hionneet erilaiset lähestymistavat onnistuneeksi kokonaisuudeksi. Intiaanien "ääni" kuuluu kirjan sivuilta.

Rani Andersson on Helsingin yliopiston Pohjois-Amerikan tutkimuksen dosentti, jonka erityisalana ovat intiaanien kulttuurit ja

yhteiskunnat. Hänen väitöskirjansa, joka käsittelee lakotojen henkitaussiliikettä sekä niitä traagisia tapahtumia, jotka viimein päättyivät Wounded Kneen verilöylyyn (1890), ilmestyi vuonna 2004. Tämän pohjalta hän kirjoitti Yhdysvalloissa teoksen *The Lakota Ghost Dance of 1890*. Teos on nimetty Yhdysvalloissa kirjallistalle, jonka jokaisen kirjaston tulisi hankkia koelmiinsa. Suomeksi SKS:n julkaisemana ilmestyi vuonna 2009 *Lakotat. Kotkan ja biisonin kansa*, joka käsittelee ehkä merkittävimmän tasankointiaaniheimon, siouxien läntisen haaran lakotojen vaiheita noin 400 vuoden ajalta. Lisäksi Andersson on julkaisut lukuisia artikkeleita ja muita kirjoituksia.

Yhdysvaltain ja Kanadan tutkimuksen professori Markku Henriksonia voisi luonnehtia Suomen intiaanien tutkimuksen grand old maniksi, onhan hän työskennellyt miltei neljä vuosikymmentä Yhdysvaltain ja Kanadan ja erityisesti intiaanitutkimuksen parissa. Hänen vuonna 1988 ilmestynyt poliittisen historian väitöskirjansa käsittelee Yhdysvaltain intiaanilainsäädäntöä. Se oli itse asiassa vasta toinen väitös intiaanitutkimuksen alalta sitten vuoden 1753, jolloin Anders Chydenius puolusti maisteriväitöskirjaansa *Amerikkalaiset tuohiveneet*. Henriksson on julkaissut muun muassa niin Yhdysvaltain kuin Kanadan historiat sekä eurooppalaisten valloitusretkiä Amerikoissa käsittelevän teoksen *Toinen aalto. Eurooppalaiset rosvo- ja löytöretket*. Lisäksi hän on vaikuttanut ratkaisevasti siihen, että Suomessa harjoitettu intiaanitutkimus on arvostettua Yhdysvalloissa.

Historian ja tämän päivän intiaanit

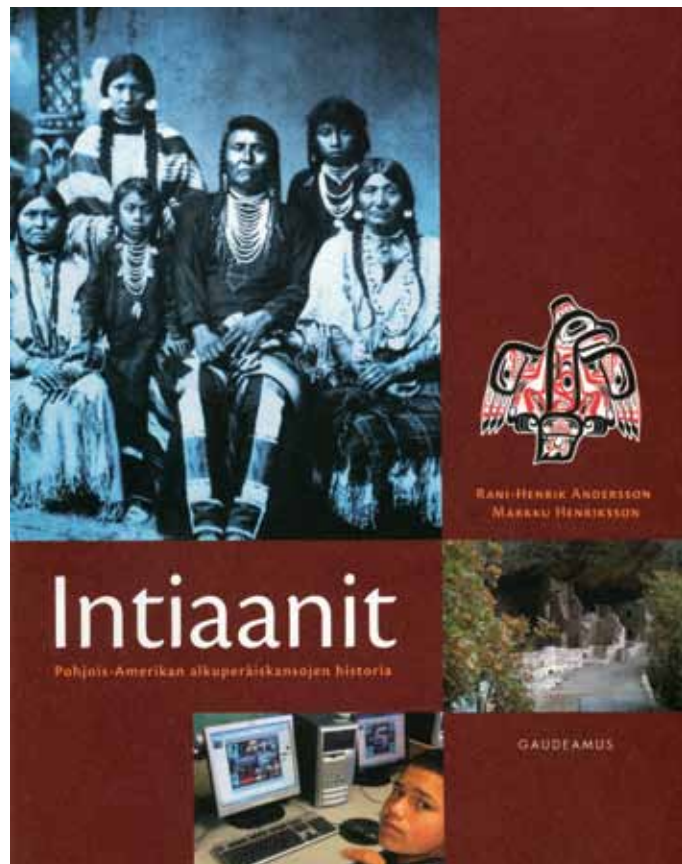
Tutkimuksessa Pohjois-Amerikan alkuperäiskansat on yleisesti jaettu suurempiin kokonaisuuksiin, nk. kulttuuripiireihin, esimerkiksi kielisukulaisuuden, asuinalueen tai elinkeinon mukaisesti. Ajatus tällaisesta jaottelusta syntyi ensimmäisen maailmansodan aikoihin, kun tuli tarpeelliseksi järjestää museoihin kertyneet intiaaniesineistöt loogiseen järjestykseen. Ensimmäisen tällaisen luokituksen, jaon kymmeneen kulttuurialueeseen, teki yhdysvaltalainen antropologi Clark Wissler vuonna 1917. Hänen oppilaansa kehittivät aluejakoa edelleen. Nykyisin Pohjois-Amerikan alkuperäiskansat jaetaan yleisimmin erilaisiin kulttuurialueisiin: arktiseen- ja subarktiseen kulttuurialueeseen, Koilliseen kulttuurialueeseen, lounaisalueen intiaaneihin, tasankointiaaneihin jne. (s. 34).

Teoksen rakenteen ja tekstin sujuvuuden kannalta on hyvä, että tekijät ovat jättäneet käsittelemättä Havajin alueen alkuperäisväestön kulttuurin ja historian. Muuten *Intiaanit*-teos noudattaa pääosin kulttuurialuejaottelua ensimmäisten suurriistan metsästäjien saapumisesta Pohjois-Amerikkaan, matkasta halki mantereen runsaan 10 000 vuoden ajan aina nykypäivään asti. Teoksessa seurataan eri alueiden intiaanien arkielämää ja elämää rinnakkain muiden heimojen, niin ystävien kuin vihollisten kanssa, sopeutumista valkoisiin valloittajiin ja näiden pohjattomaan maannälkään, taistelua näiden tuomia tauteja vastaan ja omien elinmahdollisuuksiensa puolesta. Tutustumme myös rauhansopimukseen ja intiaanilainsäädäntöön sekä

niiden vaikutuksiin reservaateissa eläviin intiaaneihin. Oma lukunsa saavat myös kristinuskon lähettiläät ja ”valkoisen miehen sivistys” sekä elämä reservaateissa ja niiden ulkopuolella. Intiaanien historia on siis muutakin kuin vain suuret ”sota-päälliköt”, Istuva Härkä ja Geronimo (Hän Joka Haukottelee) ja monet, monet muut.

Vaikka kirjan tietoaiteiston määrä on musertavan suuri, niin sen kerronnallinen ote kantaa sujuvasti läpi koko teoksen. Tekijät ovat onnistuneet yhdistämään hyvin ns. yleistiedon ja viimeisimmät tieteelliset tutkimustulokset ilman vaikeasti ymmärrettäviä käsitteitä ja terminologiaa. Teoksen lopussa olevat intiaanihistorian kronologia, sanasto ja hakemisto sekä onnistuneet kartat (ks. esim. 34–35, 57, 62, 471, 476) auttavat lukijaa hahmottamaan hyvin kulloisenkin kulttuurialueen ja sen alueella eläneet heimot. Tätä kuvaa täydentävät niin historialliset maalaukset ja kuvat kuin kirjoittajien omat valokuvat, jotka tuovat intiaanit tähän päivään, osaksi yhdysvaltalaista arkipäivää.

Intiaanit eivät ole ”katoava rotu”, kuten vielä 1800-luvun loppupuolella esitettiin. Viidensadan vuoden valloituksen aikana espanjalaiset, ranskalaiset, kanadalaiset ja yhdysvaltalaiset eivät onnistuneet tuhoamaan ”intiaaneja”: 1800- ja 1900-luvun vaihteessa intiaanien määrä oli pienimmillään, Yhdysvaltain alueella noin 800 000. Tänäpäin määrä lienee noin viisi miljoonaa, ja he ovat jakautuneet kaikkiaan 575 heimoon. Vastaavasti Kanadan alueella on 600 intiaaniheimoa ja noin kaksi miljoonaa intiaania. Nämä ovat ja ovat aina olleet aktiivisia toimi-

joita, eivät vain passiivisia sivusta seuraajia historiallisissa tapahtumissa, ja näin vaikuttaneet historian kulkuun. Tämä ns. ”Uuden Lännen historian” (New Western History) esittämä näkemys (s. 16) heijastuu hyvin teoksen sivuilta. Myös taloudelliselta kannalta intiaanit ovat tänä päivänä merkittävä ryhmä, ei vähiten siksi, että noin 55–65 prosenttia vielä Yhdysvaltain hyödyntämättömistä malmi- ja energiavaroista sijaitsee intiaanialueilla.

Teoksen kansikuvan valokuvat, prekolumbiaanisen anasazitalon rauniot Mesa Verdessä, nez percé-intiaanipäällikkö Chief Joseph, joka oli viimeisiä 1880-luvun lopulla valkoisia vastaan taistelleista intiaaneista sekä Pine Ridgen Red

Cloud Indian Schoolin oppilaat tietokonetunnilla, joille dosentti Andersson on opettanut heidän omaa äidinkieltään, lakotaa, valaisevat hyvin teoksen keskeisen sanoman – intiaaneja ei ole onnistuttu surmaamaan, vaan he edelleen elävät keskuudessamme.

Suomalaiselle yleisölle tarkoitettu teos hälventää onnistuneesti pitkään elänyttä ja edelleenkin voimassa olevaa kuvaa sivistymättömyydestä, ”verenhimoisesta”, vain menneisyydessä elävästä ”punanahasta”.

Kirjoittaja on filosofian tohtori, jonka väitöskirja, *Oglalat valkoisen miehen tiellä*, käsittelee Yhdysvaltain harjoittamaa intiaanien sivistämispoliittikkaa 1800-luvun loppupuolella.